

Truus Zonneveld

LANDVOL LEVEN

OVER DE TUINBOUW IN DE BEVERWIJKSE BINNENDUINRAND

gemeente
beverwijk



DE TUIN VAN VROEGER IN HET HART VAN DE MODERNE WIJK

Soms zie je een afbeelding van een plek waarop het verleden en het heden tegelijkertijd zichtbaar zijn. Bijvoorbeeld door twee foto's naast elkaar te leggen of bij een plaatje waarop de oude zwart-wit foto langzaam over gaat in de moderne. Ik wou dat ik een dagje met zo'n bril naar Beverwijk kon kijken. Dat je op de brilglazen het jaartal instelt en dan met één oog ziet hoe alles vroeger was. Misschien een mooie geschiedenis-app op een virtual reality bril?

Ik zou de vele handelaren en tuinders aan het werk willen zien, de karren naar de markt zien rijden en de schepen op het Wijkermeer willen helpen volladen. Ik zou willen dansen in een bollenschuur en met m'n opa naar de bloemenveiling gaan. Op sommige plekken in Beverwijk heb je die virtual reality bril natuurlijk helemaal niet nodig. Daar is de geschiedenis elke dag zichtbaar, als je het maar weet. Zo wandel je op de Creutzberglaan langs een lunet, zie je het Oer-IJ op verschillende plekken terug in ons landschap, en kun je vanaf station Beverwijk de historische Scheibeek volgen tot aan Wijk aan Zee. Als je restaurant de Smaeckkamer binnenstapt bevind je je in een historisch landhuis, in Cultureel Café Camille in een oude stadsboerderij.

In Binnenduin willen we ook dat de historie van het gebied knipoogt naar de nieuwe wijk. Daarom zijn de duinrellen behouden, bloeien er volop bloemen en planten en zijn sommige huizen geïnspireerd op tuindersgebouwen.

Die tuinderssfeer merk je vast meer op in je dagelijkse omgeving, zodra je er meer van weet. Daarom wil ik Truus Zonneveld van harte bedanken voor het zichtbaar maken van het verleden van Binnenduin voor al haar toekomstige bewoners. Na het lezen van dit boekje komen de beelden tot leven. Van complete gezinnen die planten en plukken in de tuinen, de velden vol bloemen, als tulp, iris, narcis, leeuwenbekken en ridderspoor.

Hopelijk dragen de verhalen over de Beverwijkse tuinbouw bij aan uw waardering voor de grond onder uw voeten. Misschien inspireert het u om zelf de handen in de aarde te steken en staat u in het voorjaar met de burens te keuvelen over die prachtige violen en primula's. Of misschien hebt u niet van die groene vingers, maar treedt u in de voetsporen van tuindersfamilie Hulscher omdat precies om 10 uur de koffie klaar is en om 15 uur de thee.

Ik wens u veel plezier met de verhalen over het Binnenduin.



Namens gemeente Beverwijk,

Brigitte van den Berg

Projectwethouder Binnenduin

*Springlevend
erfgoed*

VRUCHTBARE AKKERS

*'Je bent tuinder of je bent 't niet'
Jan Niesten, tuinder in ruste*

LICHTE KOST OP LICHTER GROND

*'We zitten hier op hele beste grond'
Henk en Cockie Duin*

ZO VERS ALS HET MAAR KAN

*'Oase in de binnenduinderand'
Annie Hulscher & dochter Maria Roozkrans*

DE WERELD VERANDERT SNEL

DE MORES VAN TUINDERS



Springlevend erfgoed

De tuinderijen in de Beverwijkse binnenduinrand behoren, samen met het Westland, tot de oudste tuinbouwgebieden van Nederland. Vanaf de zeventiende eeuw tot halverwege de twintigste eeuw stonden de 'Wijkertuinen' wijd en zijd bekend om de kwaliteit van de hier geteelde groenten, aardbeien en bloemen. De afgegraven en in cultuur gebrachte zandgronden achter de duinen, ook wel geestgronden, zijn licht en vruchtbaar. Niet voor niets werden ze door een tuinder ooit liefdevol omschreven als een 'tapijt'.

Dat is lang geleden. Het Beverwijkse tuinbouwareaal is zienderogen geslonken. De veiling is allang verdwenen, en klompen zie je zelden of nooit meer in het straatbeeld. Woonwijken verrezen op de voormalige tuinderijen, en ook de Hoogovens slokten veel grond op. Met het kleiner worden in omvang zijn de tuinderijen – en de tuinders – bijna uit beeld verdwenen. Dat zou toch eeuwig zonde zijn.

De binnenduinrand behoort namelijk tot een bijzonder landschapstype. Bekijk het eens van bovenaf: links de zee met het strand, dan de jonge hoge duinen die naar rechts steeds meer afvlakken. Daar waar dat lage duin geleidelijk overloopt in het achterland, dat is de binnenduinrand.

Een 'rand' die langs de kust loopt, van de kop van Noord-Holland tot aan de Zeeuwse eilanden. Een gebied met een rijke cultuurhistorie.

Bovendien: dit erfgoed is nog springlevend. Lang niet alles is verdwenen. We beschikken nog steeds over tuinderijen waarop wordt geteeld. We genieten nog steeds elk voorjaar en iedere zomer van de akkers met agapanthussen, sterhyacintjes en leeuwenbekken. Veel Beverwijkers hebben bovendien wortels in het voormalige tuindersgebied. En de nieuwe inwoners van Binnenduin zitten letterlijk op de vruchtbare tuinbouwgronden van vroeger. Iemand die weet waar hij woont, wat de achtergrond is van zijn omgeving, die kan zich ook echt thuisvoelen.

Vandaar deze uitgave. Lees over de geschiedenis die terugvoert tot de zeventiende eeuw. Over de veelgeroemde aardbeien, de wortelen en spinazie. Over de mores van toen en de snelle veranderingen van de afgelopen jaren. En lees de verhalen van enkele tuindersfamilies die over hun leven en werk 'op de tuin' vertellen, en over hun stevige band met de binnenduinrand.

Lees, en verstevig ook uw band met de binnenduinrand.



VRUCHTBARE AKKERS

OORSPRONG VAN DE TUINBOUW IN DE BINNENDUINRAND



Wie oude kaarten van Kennemerland bekijkt, ziet dat de duinen tussen Castricum en Beverwijk plotseling terugwijken. Alsof er ooit een hap uit werd genomen. Precies op deze plek in de binnenduinrand worden in de zeventiende eeuw de duingronden afgegraven om zand te winnen. Het zand is bestemd voor de stadsuitbreiding van Amsterdam dat in die tijd een gigantische groei doormaakt. Overal in de hoofdstad floreert de handel en nijverheid. Nieuwe scheepswerven, bierbrouwerijen en zeepziederijen bieden werkgelegenheid. De economische voorspoed van Amsterdam gaat hand in hand met het op touw zetten van grootschalige projecten als de inpoldering van de Beemster en dus ook het afgraven van de woeste gronden in de binnenduinrand.

De zandwinning voor stadsuitbreiding is een typisch voorbeeld van een mes dat aan twee kanten snijdt. Want nadat het gewonnen zand is afgevoerd en de woeste duingronden, ook wel de Wildernisse genoemd, zijn omgeploegd en in cultuur gebracht blijkt dat de tuinbouw hier goed gedijt. De grond is namelijk zeer geschikt voor de teelt van peulvruchten, 'fijne groenten' en fruit als kersen en aardbeien. Vanaf de zeventiende eeuw groeit de tuinbouw dan ook uitbundig. Met een hoogtepunt rond 1925 wanneer de zogeheten Wijker-tuinen, onderverdeeld in de Westertuinen en Oostertuinen, 350 ha in beslag nemen.

JUIST HIER!

Dat je juist in de binnenduinrand vruchtbare akkers treft, is geen toeval. Precies hier, op de relatief smalle overgang tussen de duinen en de lagergelegen polders liggen namelijk de geestgronden die zich van De Zijpe (N-H) tot aan Zeeland uitstrekken. Dit kustlandschap plooit zich in lange smalle



stroken van west naar oost. Het meest westelijk liggen de jonge duinen met 'jong' duinzand. Daarachter vind je de oude duinen met 'oud' duinzand: de strandwallen. De Beverwijkse binnenduinrand ligt op die strook oud duinzand die is bewerkt tot geestgrond. Geestgronden zijn afgegraven zandgronden die in cultuur zijn gebracht. Daarachter, oostelijker, liggen de polders met zeeklei. Duizenden jaren geleden woonden er al mensen op de hogergelegen strandwallen of zandruggen. Plaatsnamen als Uitgeest (ligt er buiten), Hofgeest en Dorregeest verwijzen naar die oorsprong. Beverwijk, maar ook Akersloot, Heemskerk, Castricum, Limmen en Heiloo liggen op zo'n strandwal.*

KOPPIG OF VLIJTIG?

De boeren en tuinders in de zeventiende-eeuwse binnenduinrand bewerkten het land. Ze graven het duinzand af, egaliseren tot de betere onderlaag naar boven komt. Ze bemesten veelvuldig hun akkers, spitten de boel om. En ze 'husselen' het kalkloze zand met het kalkrijke zand totdat er een goede mix ontstaat. Met het afgegraven zand uit de greppels werpen de tuinders walletjes, en omzomen de akkers met hagen. Wallen en hagen houden de akkers uit de wind waardoor de teelt lekker in de luwte ligt. Ze ontwikkelen een fijnmazig waterlopenstelsel door duinbeken te kanaliseren en duinrellen te graven, waarlangs het overtollige water kan worden afgevoerd. Over kleine overstromingen maken de tuinders zich overigens niet druk. Er blijft een vruchtbaar laagje slib achter. Goed voor de teelt! Verder behoedt het zeeklimaat het land dikwijls voor nachtvorst. Het zijn stuk voor stuk gunstige voorwaarden voor de ontwikkeling van tuinbouw. Maar de tuinders van toen hadden zo hun eigen zorgen. De heftige zandstormen vanuit de jonge duinen overstuiven tientallen malen hun teelt en maken de tuinbouw bewerkelijk. Het verstuiven wordt tegengegaan door het planten van



WARMOES IS EEN SAMENSTELLING VAN
'WARM' EN 'MOES' OFWEL GROENTE DIE
WARM WORDT GEGETEN. EEN WARMOEZENIER
IS EEN GROENTEKWEKER.

helmgras op de duinen. Daarnaast moest het hoofd worden geboden aan de vele konijnenplagen. Op oude prenten zie je dat akkers met hekjes en stokken werden omheind ter bescherming van vraatzuchtige konijnen en herten.

WEG MET KOOL EN KNOLLEN

De tuinders kunnen op de lichte zandgronden perfect uit de voeten met de teelt van 'fijne groente'. Ze komen hiermee tegemoet aan de vraag van de stedelingen die in de zeventiende eeuw een verfijnde smaak ontwikkelden. In plaats van naar kool en knollen staat hun mond nu naar 'fijne groenten'. Denk aan wortelen, asperges, sla, andijvie, postelein en fruitsoorten als aardbeien, frambozen en bessen. Vandaar dat je warmoezerijen of warmoeskwekerijen in de Beverwijkse binnenduinrand aantreft, zoals de tuinbouwgronden toen werden genoemd.

LEVENDIGE BOEL

De relatief korte afstand tussen Amsterdam en Beverwijk is ideaal. Tuinders uit de binnenduinrand varen in de zeventiende eeuw met hun groenten en fruit via het Wijkermeer en het IJ naar de stad om deze aan de man te brengen. En andersom komt er een 'zomertrek' op gang van rijke Amsterdammers naar de oevers van het Wijkermeer. De 'lustwarande' Kennemerland is zeer in trek bij regenten en kooplieden die hier voor de jacht komen en voor een lang loom zomerverblijf. 's Winters verblijven ze in hun Amsterdamse grachtenhuizen, 's zomers betrekken zij hun 'zomeroptrekje'. Op het hoogtepunt liggen hier zo'n 65 buitenplaatsen. Nicolaas Corver, burgemeester van Amsterdam, koopt Beeckestijn, koopman en regent Jan Bicker strijkt neer op Akerendam en suikerhandelaar Laurens Baeck op Scheijbeek. De adellijke familie Boreel bezit Westerhout en



Bunder, roe & hoek

Zelden of nooit wordt in er tuinderskringen gesproken over hectares of meters. De afmetingen van het land worden aangeduid in bunders en roedes, oudere maten die voor de invoering van het metrieke stelsel van 1816 werden gehanteerd. Een bunder is gelijk aan een hectare. Een Rijnlandse roede, veelal gebruikt in de binnenduintrand, telt 3,7 meter; een Hondsbosse en Rijpse roede is bijvoorbeeld 3,4 meter. Voor de teelt wordt de omvang ook wel globaal aangegeven met de term 'hoek': een hoek spinazie' of 'een hoek sla' wat zo ongeveer gelijk staat aan halve hectare.

'de lage duinstreek in het baljuw van Blois, (...) gronden van een zeer goeden aard.'** De 'import' kan de hier geteelde wortelen, peulvruchten, bessen en frambozen wel waarderen. Ze nemen graag groente, fruit, kip en konijnen af bij de lokale tuinders en jachtopzieners.

LANDJES MIDDENIN DE DUINEN

Zelf zoeken de tuinders ook de duinen op. Ze pachten, naast hun tuinderijen in de binnenduintrand, kleine percelen van Boreel. Op deze ontgonnen duinlandjes, ook wel krochten of kroften, telen ze haver, rogge, later aardappelen en rabarber. De grootste landbouwontginning in de duinen is de Breesaap (300 ha), tussen Velsen en Beverwijk. 'Luilekkerland', zo wordt deze voormalige duinvallei wel genoemd vanwege de goede grond en de rijkelijke aanwezigheid van duinwater. De Breesaap verdwijnt in 1918 als de pas opgerichte Hoogovens zich hier vestigt. En de kleine duinlandjes worden in de jaren zestig opgeslokt wanneer de Hoogovens zich noordelijk van Wijk aan Zee uitbreiden.***

NIEUWE TUINDERIJEN

Vanaf 1880 worden steeds grotere delen van de Beverwijkse binnenduintrand in cultuur gebracht. De industrialisatie geeft de tuinbouw in deze streek een flinke impuls. Overal in Europa trekken plattelandsbewoners naar de steden en de vraag naar groente, fruit en aardappelen stijgt navenant. Opnieuw, net als in de zeventiende eeuw, beleeft de tuinbouw in deze streek

een uitbundige groei door de toenemende vraag naar levensmiddelen. Niet alleen vanuit Amsterdam, ook vanuit de Engelse en Duitse steden. Het bestaande areaal aan tuinbouwgrond in de Westertuinen en Oostertuinen wordt door de groeiende vraag fors uitgebreid met nieuwe tuinderijen aan de Zeestraat, de Bankenlaan, de Tulpenlaan (later Creutzberglaan) en de Lunetten. Door duingronden af te graven, het eerder ontgonnen duinterrein De Kaag opnieuw te bewerken, weilanden te 'scheuren', bos en hakhoutbos te kappen komen er meer kavels vrij. Het moet allemaal wat economischer en efficiënter. Wallen worden geslecht, fruitbomen en bosjes gerooid. Zo krijgt de familie Hilbers in 1924 toestemming van Boreel om de duingronden tussen de Zeestraat en de Creutzberglaan af te graven voor zandwinning ten behoeve van de bouw van de St. Agathakerk aan de Breestraat. Na spitwerk en bemesting teelt Hilbers hier dahlië's, aardappelen en vooral asperges. Voor de verkoop en een beetje voor eigen gebruik.

* De term 'geest' verwees eerst naar bewoning, later vooral naar bewerkte grond.

** Uit: Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, Van der Aa, 1845.

*** 'Mijn vader noemde de Breesaap luilekkerland', aldus Ben Niesten (1931-2020), wiens vader een tuinderij had in de Breesaap. 'Eerst was het weiland. Daarna, toen de eigenaren Boreel het land hadden gescheurd, werd het verpacht en werden er aardbeien geteeld.' Opgetekend d.d. 27 augustus 2019.

'Je bent tuinder of je bent 't niet'

JAN NIESTEN (94) TUINDER IN RUSTE

Een lang pad voert naar het huis en het land van Jan Niesten tuinder in ruste aan de Lunetten. Wie dat pad bewandelt om Jan te bezoeken, vangt een glimp op van het Beverwijkse tuindersverleden. De akkers zijn hier namelijk nog weids en open, en nog steeds omzoomd door hagen en sloten.

'Lekker ouderwetse bedoening, hè?' omschrijft Jan zijn bezit tevreden. 'Mijn oomzeggere komen regelmatig langs om het erf en de hagen op te knappen. Daarom ligt 't er zo netjes bij.'

'Tuinder ben je of je bent 't niet', aldus Jan Niesten. 'Je moet vanzelfsprekend over kennis van zaken beschikken, maar er vooral ook gevoel voor hebben. Het moet erin zitten, zeg maar.' En dat zat het bij Jan. Al heel vroeg. Als kleine jongen helpt hij zijn vader en pakt hij zonder tegenzin kleine klussen aan, zoals wieden en wortelen trekken. 'Mijn vader had het druk, dus dan help je vanzelf. Ik had een hekel aan school. Vaak vroeg ik de meester: "Mag ik weg, mijn vader helpen?" Mocht altijd.'

In 1957, na het overlijden van zijn ouders, neemt Jan als jongste van de dertien kinderen, de tuinderij over. Hij teelt spinazie, wortelen, sjalotjes en sla en combineert dat met bollenteelt. *Red Champion* had ik, een hele beste tulp, *Yellow Dawn* en *Red Giant*, en de irissen *Purple Sensation* en *Professor Blaauw*. Het ritme van de tuin paste Jan goed. Vroeg opstaan om te maaien of te steken, dan naar de

veiling, tussen de middag warm eten - 'doe ik nog steeds!' - en dan weer op het land. 's Winters werd dat land omgespit, twee of drie steken diep (circa één meter), want: 'We hebben hier in de binnenduinrand vruchtbare grond, maar die moet wel continu worden bemest. 't Liefst wisselde ik kunstmest af met stalmest. Van een overmaat aan kunstmest gaat de smaak achteruit. Mijn wortelen kregen alleen stalmest, want dat geeft die overheerlijke zoete smaak.'

'Ik teelde mijn leven lang op de vollegrond, dus aan dure kassen had ik geen boodschap. Wel kocht ik in een vroeg stadium een regeninstallatie, een investering die zich dubbel en dwars uitbetaalde, want daardoor kon ik tijdens droge zomers sla telen. Vakbladen las ik en ik bezocht graag de Tuinstudieclub, vooral de dansavonden! In mijn jonge jaren volgde ik in de wintermaanden de land- en tuinbouw avondschool in Heemskerk. Dan had je weleens moeite je ogen open te houden hoor, als je de hele dag gespit had.'

Ooit overwogen om de tuin de tuin te laten?

'Ik heb nooit iets anders willen worden. Het is toch prachtig om mooie groentes en bollen te telen? Ik kon me goed redden. Vrij wilde ik zijn, van jongs af aan. De tuin bood vrijheid. Én afwisseling. Iedere keer een ander bloemetje. Tot vorig jaar teelde ik mijn vijftien oude bollensoorten. Nu enkel nog wat spinazie en sla. Voor de eigen bik en de gezelligheid hoor, niet voor de handel.'





fig 1. A ARDBEI - (Fragaria)

LICHTE KOST OP LICHTE GROND

TEELT- EN PRODUCTIEWIJZEN

De producten die in de binnenduinrand werden geteeld waren smakelijk en lekker. Van malse spinazie, friszure rabarber, knapperige wortelen tot bijterige boontjes en sappige kersen en aardbeien. De groenten en het fruit waren niet alleen van hoge kwaliteit, het assortiment was ook behoorlijk uitgebreid. Behalve de genoemde groentes als sla, wortelen en spinazie teelden de tuinders prei, bosbieten, andijvie, postelein, asperges, pastinaak, peulvruchten, frambozen en bessen.

Even divers waren – en zijn nog steeds – de siergewassen, de snijbloemen, de bloembollen en het perkplantenaanbod. Je kunt het zo gek niet bedenken of het komt hier van de grond. Van de doodgewone tulp (in tientallen varianten), iris, narcis en hyacint tot lelies en nerines, scilla's en kievitsbloemen. En, last but not least: gladiolen. Begin jaren vijftig worden er zelfs gladiolenoptochten in Beverwijk gehouden. Ook 'bijgoed', zeg maar klein spul als sneeuwkllokjes, vogeltje op een krukje en sterhyacintjes, is een populaire teelt. Zo ook tuinplanten waaronder violen en blauwe druifjes.

BOLLENTEELT

Naast groente en fruit teelden veel tuinders in de binnenduinrand bloembollen. De ene keer combineerden ze dat met de groente-of snijbloementeel, de andere keer legden zij zich puur toe op de bollen. Rond 1850 neemt de bloembollenteelt in de binnenduinrand een aardig deel van de gronden in beslag. In de jaren vijftig en zestig verdienen tal van Beverwijkse en Heemskerkse scholieren hun vakantiegeld door bollen te pellen. Radio aan, verstand op nul en pellen maar.

ZOETE FRANSJES

Aparte vermelding verdient natuurlijk de aardbei. Er is al decennia in de wijde omtrek geen tuinder meer te bekennen die op commerciële basis aardbeien teelt en verkoopt, toch noemen veel inwoners 'de aardbei' nog steeds als hét kenmerk van Beverwijk. Blijkbaar is het beeld van vroeger op het netvlies blijven hangen. Misschien door de vele foto's waarop hele families met hun kinderen en andere jonge plukkers tussen de aardbeienbedjes poseren, en van karren bomvol aardbeien, keurig geschikt en geordend in tenen mandjes en later in sloffen. Eerst zijn kersen favoriet, daarna wint de aardbei met glans. Vanaf ongeveer 1800 tot ver in de jaren vijftig worden hier volop aardbeien geteeld. Rond 1910 gaat er jaarlijks per trein vanuit Beverwijk maar liefst vier miljoen kilo aardbeien richting Duitsland. Kun je als aardbeienliefhebber tegenwoordig nog maar kiezen uit hooguit twee rassen, Lambada en Elsanta, in de tijd dat de Beverwijkse binnenduinrand nog een eldorado is van aardbeien, is het assortiment zo gevarieerd als wat. De namen en smaken zijn even talrijk als bloemrijk. Van zoete fransjes, Deutsch Evern, Laxton Noble, Amazonas tot 'zuurtjes'. Van Madam Moutot tot Atalanta, Moulin Rouge tot Lustige Witwe.

NIEUWSGIERIG EN VLIJTIG

De veelgeroemde groenten en bloemen danken hun kwaliteit voor een belangrijk deel aan de vruchtbare geestgronden. Maar er is méér. Het is ook op het conto van de tuinders zelf te schrijven dat de kwaliteit van hun producten almaar bleef stijgen. Net als hun voorgangers in voorbije tijden bewerken de inwoners in de 19e en 20ste eeuw met niet aflatende ijver hun grond. 'Van donker tot donker', was een veel gebezigde uitdrukking om de werklust aan te duiden. De telers leunen en vertrouwen op doorgegeven kennis en ervaring van vroeger, maar zijn niet vies van nieuwe vondsten. Integendeel, de voorhoede steekt regelmatig zijn nek uit om nieuwe teelten te proberen en gebruik te maken van nieuwe technische snufjes. Via studieclubs, proeftuinen en avondonderwijs ontwikkelen de tuinders hun vakkennis.

VAN VADER OP ZOON

De meeste tuinderskinderen verrichtten hand- en spandiensten op het land van hun vader en ooms. Zo wordt het vak er met de papepel in gegoten. Rond 1870 wordt de lagere land- en tuinbouwschool opgericht, waar vele tuinderszonen hun basiskennis opsteken. De zogenaamde 'winterscholen' met avondcursussen voor jonge tuinders worden drukbezocht. In 1890 start de middelbare land- en tuinbouwschool in Lisse. Weliswaar op grote afstand van Beverwijk, maar doorzetters sporen elke dag heen en weer. In 1945 start deze opleiding ook in Alkmaar. Via de coöperatieve organisaties, waaronder de WLTO, wordt ook de nodige kennis verspreid.



Lewenbekken langs het Pad van 16 april 1944, zomer 2019, foto Michel Campfens.



De tweelingbroers Gertenbach (Chris met pet, Henk zonder pet) teelden in de dertiger jaren onder meer waterkers voor enkele restaurants in Amsterdam.

DRIE STEKEN DIEP

Het meeste werk op de tuin wordt handmatig verricht. Vaak bukkend en reikend. Hurkend en op de knieën. De standaard bewerking varieerde van bemesten, onkruid wieden en schoffelen, tot ploegen en spitten. Zijn de tuinders 's zomers druk met oogsten, 's winters wordt er voornamelijk gespit. Spitten op de geestgronden is minder zwaar dan spitten in de polder, waar de zware zeeklei meer lichaamskracht vergde. Toch moet niet te licht worden gedacht over dit werk. Je moest twee tot drie steken diep gaan (drie steken staat gelijk aan één meter) om de grond te verversen en de teelt meer kans te bieden op een voorspoedige groei.

'WINTERKOEIEN'

Combineren is lang een schone zaak in de tuinbouw. Velen gebruiken een deel van hun land voor groente, een ander deel voor snijbloemen of het oppotten tuinplanten. Dikwijls houdt men ook vee. Tot ver in de 20ste eeuw worden er koeien geweid op de Nollen, die afgegraven lage duintjes bij de Binnenduinrandweg. Melk en boter zijn soms voor eigen gebruik, maar bij een grotere veestapel ook voor de handel. Varkens, schapen, geiten en kippen zijn niet alleen nuttig vanwege het spek, de melk en eieren, ook voor de mest. Vergelijk het met het zogenaamde gemengde bedrijf van vroeger in Brabant. Onder kleinere tuinders is het fenomeen 'winterkoeien' een bekend verschijnsel. Je koopt een of twee koeien in september, zet ze op stal en verkoopt ze wanneer de lente aanbreekt. De stalmest gebruik je voor de tuin. Als je niet zoveel land bezit als een doorsnee veehouder, is dit een slimme manier om het inkomen te verhogen door de verkoop van de dieren en tegelijkertijd de kosten te drukken. Er hoeft immers geen extra mest te worden gekocht.

LAND VAN GIER EN MEST

Houd je geen vee of heb je te weinig mest voor het eigen land, dan koop je mest bij de boeren uit de polder. Zo is er een levendige handel tussen Akersloter veehouders en de Beverwijkse en Heemskerkse tuinders. De stalmest (vermengd met stro) wordt uiteindelijk aangevuld of soms zelfs helemaal vervangen door guano, kalkrijke vogelmest uit Peru, een voorloper van de chemische kunstmest, een uitvinding die vanaf 1880 aan een stevige opmars begint en wereldwijd de oogsten omhoog stuwt. In het zeedorpenlandschap van Wijk aan Zee en Duin (nu Beverwijk), Zandvoort en de Egmondse gebruiken de inwoners ook huisvuil en gier (vloeibare mest van mens of dier) om hun duinakkertjes te bemesten.

VOLLEGROND OF KAS

Alle teelt komt 'van de koude grond', ook wel vollegrondsteelt. Vanaf het moment dat de eerste kassen hun intrede doen, vanaf de jaren twintig, dijt het aanbod flink uit. Veel tuinders, nieuwsgierig naar nieuwe mogelijkheden, stappen voor een deel over op glasteelt waaronder tomaten, paprika's en komkommers. Soms wordt er specifiek voor enkele afnemers geteeld. Zo telen de tweelingbroers Gertenbach aan de Creutzberglaan waterkers voor enkele restaurants in Amsterdam. Men ziet, na een voorzichtig begin vanwege de hoge kosten, mogelijkheden om het seizoen te vervroegen en nagenoeg jaarrond te kunnen telen. Door het zogenaamde 'broeien', eerst onder ramen in bakken, later in de kas, kan de kweker vanaf die tijd nota bene midden in de winter tulpen op de veiling aanbieden. Tegelijkertijd behoudt een aanzienlijk deel van de tuinders zijn focus op de vollegrondsteelt of rolkassen die telkens makkelijk kunnen worden verplaatst.



Professor Blaauw

Te veel om op te noemen wat er zoal in de binnenduinrand werd en nog steeds wordt geteeld. Een greep: Red Giant (tulp), Professor Blaauw (iris), Purple sensation (iris), Carlton (narcis), monnikskappen, leeuwenbekken, ridderspoor, agapanthusen, alliums, anjers, fritillaria's (kievitsbloem), montbretia's en Eremurus himalaicus (naald van Cleopatra). Maar ook 'bijgoed' als sneeuwkllokjes, sterhyacinten, anemonen, krokussen waren populaire teelten. En tuinplantjes natuurlijk: van violen en primula's tot saxifraga's en blauwe druifjes.

Professor Blaauw



Nog steeds worden Henk en Cockie Duin-Niesten door mensen aangesproken die hun voormalige teelt roemen. "O, die wortelen van jullie, die vonden we als kind zó lekker!" Hun tuinderij lag naast een kinderrijke buurt. Cockie: 'Als we de wortelen spoelden en de buurtkinderen de wortelenspoelmachine hoorden, kwamen ze overal vandaan rennen, sprongen ze over het slootje, en doken ze, hup, de schuur in. De wortelen die ernaast vielen, mochten ze rapen en meenemen.' Henk: 'We zitten hier op hele beste grond. De geestgronden achter de duinen, hè?!'

In de jaren tachtig leiden Henk en Cockie een druk bestaan, met hun tuindersbedrijf en hun jonge gezin met vier dochters. Henk is dan de derde generatie 'Duin' die aan de Laan van Blois teelt. Op een enkele strook na is hun tuinderij nu bebouwd met de woningen van Binnenduin. Henk is nog

steeds tuinder. Niet meer pal achter hun huis, maar verderop aan de Creutzberglaan. Iedere zomer kleuren zijn agapanthussen de akkers paarsblauw en wit.

Twijfel over het tuindersbestaan heeft hij nooit gekend. 'Ik had op mijn achtste al een eigen hoekje met bloemen, waaronder Professor Blauw, een sterke iris.' Jarenlang werkt hij in harmonie samen met zijn vader op de tuin. 'Mijn vader was snel! Ik kon hem in die beginjaren amper bijhouden.' Telkens wisselen zij weloverwogen van teelt. 'We hadden tulpen, narcissen, trosanjers en hyacinten, maar ook de toen minder bekende soorten als scilla's, fritillaria's en agapanthussen. Mooi hoor.' Henk, door collegatuinders omschreven als "een héle goeie tuinder", heeft een fijne neus voor kansrijke teelten. 'Op m'n twintigste was ik de eerste die scilla's verkocht op de veiling in Aalsmeer.'

In september vermeerdert Henk Duin zijn agapanthussen door ze te delen.

HENK (68) EN COCKIE DUIN (65):

‘We zitten hier op hele beste grond’

Ook hun groente-assortiment is divers. Van de veelgeroemde wortelen tot spinazie, postelein, andijvie, sla en bosbieten. ‘Mijn vader was een echte groenteliefhebber.’

Echte tuindersvrouwen

Cockie, altijd betrokken en ondersteunend, beschouwt zichzelf niet als ‘tuindersvrouw’. Wat is dan een echte tuindersvrouw? ‘Echte tuindersvrouwen draaien volop mee. Dat heb ik nooit gedaan.’ Henk, schouderophalend: ‘Achteraf misschien maar goed ook. Je hebt echtgenotes die zaterdagmiddag om 16 uur de boel opjatten: “Kom, we gaan nog even dat bedje tulpen rooien!”, haha! Terwijl zij mij aanspoort om eens even rustig te gaan zitten.’ Cockie: ‘Dat is nodig, want hij weet niet van ophouden.’ Henk: ‘Ik wil nog wel een paar jaar doorwerken. Waarom niet?’ Cockie: ‘Juni en juli zijn de mooiste vakantie maanden in Nederland, maar dat is ook

de tijd dat de agapanthussen moeten worden gesneden. De bloemteelt is zijn lust en zijn leven, dus ik laat hem lekker gaan.’ Henk: ‘Ik heb het lang niet meer zo druk als vroeger. Ik houd tijd over om samen te fietsen en met de kleinkinderen op stap te gaan.’

Geen weemoed over het verdwenen uitzicht en de oprukkende verstedelijking?

Henk: ‘Nee joh. Het is goed. Je moet met je tijd meegaan. Het uitzicht is verdwenen, maar we wonen hier nog steeds mooi.’ Cockie: ‘We hebben een heerlijke achtertuin, met een gazon en bloemen. Dat is “mijn tuin”. Henk heeft naast de akker aan de Creutzberglaan een eigen hoekje vrijgemaakt, met een zitje en een regeltje bloemen.’ Henk: ‘Daar lopen Cockie en ik heen op zomervonden. Of ik neem een van de kleinkinderen mee. Vinden ze prachtig.’







ZO VERS ALS HET MAAR KAN

DE WEG VAN HET LAND NAAR DE KLANT

Tuinbouw floreert in de nabijheid van de stad. Hoe korter de afstand, hoe verser de groenten en het fruit op het bord van de stedelingen. En door de nabijheid van Amsterdam en Haarlem ontpopten de Beverwijkse Wester- en Oostertuinen zich snel tot volwaardig tuindersgebied. Stoere Beverwijkse tuinders gingen vroeger te voet naar Haarlem, met op de schouders een volgeladen juk. Naar Amsterdam ging het minder moeizaam: gewoon met een schuit over het Wijkermeer. Na pakweg twee à drie uur varen arriveerden ze op de Prins Hendrikkade, waar grote groepen handelaren en groenteboeren het Beverwijkse groente en fruit opwachtten.

Zo vers als 't maar kan.



VARENDE TUINDERS

Het dichtslibben van het Wijkermeer vanaf 1800 verlamt de handel in Beverwijk. Voor de vissers en tuinders een strop. Hun waar konden ze niet langer langs deze vaarweg slijten. De aanleg van het Noordzeekanaal (1877) zorgt voor een nieuwe opleving. Rond 1900 vertrekken er vanuit haven De Pijp driemaal per week vijf stoomschepen en enkele dekschuiten richting Amsterdam, volgeladen met groente en fruit. En met handelaren en honderden tuinders aan boord om de volgende dag vroeg zelf hun groente langs de Amsterdamse grachten uit te venten. Een gebruik dat lang standhoudt, want 'de Wijker boertjes' staan goed bekend vanwege de kwaliteit en versheid van hun koopwaar. Het vervoer naar de stad en verder wordt nog eens vergemakkelijkt wanneer het spoorwegennet wordt aangelegd en uitgebreid. Rond 1900 gaan er miljoenen aardbeien per spoor naar de afzetmarkt in Duitsland.

WILDE VEILING

Aan de vooravond van het vaartochtje naar Amsterdam verzamelen zij zich op de kades van De Meer (het huidige

Meerplein). Ze ruilen en verkopen onder elkaar om in Amsterdam een groter assortiment aan te kunnen bieden. Of de tuinders geven hun groente in consignatie mee aan de handelaren. Voordeel is dat je niet uren zoet bent met de vaart en de verkoop. Nadeel is het gebrek aan controle. De onvrede over de willekeur en te lage prijzen zorgt dat de tuinders op andere manieren zinnen. Een openbare veiling met afslag, zodat duidelijk is wat de groente 'doet', moet soelaas bieden. De eerste veiling in 1885 is een spontane 'wilde' veiling. Deze wordt al snel opgevolgd door georganiseerde veilingen. Elk met hun specialiteit en signatuur. De een richt zich op snijbloemen, de ander op groenten, de derde op aardappelen, de vierde alleen op bloembollen. De een is katholiek of hervormd, de ander zonder religieuze binding. Soms opgezet door particulieren, zoals die van Klufft & Tervoort (1898) of Chr. Duin (1906) en soms door tuinders die zich verenigen in coöperatieve veilingen. Bloembollen worden ook wel op het land geveild, als de teelt in volle bloei staat. Dat moet toch een mooi gezicht zijn geweest: al die bloeiende gladiolen, tulpen en narcissen.

SOLISTEN

Coöperatieve veilingen lijken haaks te staan op de tuinderswereld. Hoe krijg je het voor elkaar om honderden solisten te bundelen voor het gemeenschappelijk belang? Zo veel hoofden, zo veel zinnen. Ingewikkelder kan bijna niet zou je zeggen. Toch, met alle mitsen en maren, blijft de veiling in Beverwijk lang overeind, in weerwil van de vele verschillende belangen en de vele fusies. Na de laatste fusie, met de veiling in Alkmaar, sluit de Beverwijkse veiling in 1989 zijn deuren en worden de bedrijfspanden langs de Parallelweg aan de Bazaar verkocht.

De Franse maan in Beverwijk



Tussen de tuinderijen in de binnenduinrand liggen zeven kleine vestingwerken. Zeven rijksmonumenten die zijn overgebleven van de oorspronkelijke 35. Licht glooiend, nauwelijks zichtbaar in het landschap en doorgaans begroeid met gras en boterbloemen. Wie geluk heeft, wordt op zijn wandeling langs de lunetten begeleid door puttertjes, ftissen en boomleeuweriken. En soms tref je een haas op een naastgelegen akker. Het achtergrondverhaal van de Linie van Beverwijk is grimmiger. In 1799 wordt in Noord-Holland zwaar gevochten. Napoleon, die oorlog voert met Oostenrijk en Pruisen, bezet ook hier het land. De Russen en Engelsen vinden elkaar in hun afkeer van Napoleons landhonger en vallen samen Noord-Holland binnen. Wekenlang wordt er zwaar gevochten. Schoorl wordt nagenoeg met de grond gelijk gemaakt en ook bij Castricum raken de legers slaags. De schrik zit er goed in. Bij Beverwijk, waar het land van Holland letterlijk op z'n smalst is, wordt een stelling opgeworpen in de vorm van een halve maan. Vandaar de naam 'lunet', naar het Franse 'lune'. Op één van de lunetten, die aan de Creutzberglaan, prijkt een obelisk met de tekst 'Si vi pacem, par bellum'. Alsof de onschuldige wandelaar gewaarschuwd moet worden: 'Wie vrede wil, bereidt zich voor op oorlog'. Het is maar dat je het weet.



J. A. Rust, (1828-1915), Buffa en Zonen



PAP EN MAM IN DE TUIN, 1978



IK MOCHT ALTIJD MEERIJDEN OP DE KUIWAGEN, 1970

ANNIE HULSCHER EN
MARIA ROOZEKRANS OVER HUN

Oase in de binnenduinrand

Bessensap, aardbeienjam, bramengelei: als tuindersvrouw Annie Hulscher (97) vertelt wat ze vroeger maakte, loopt het water je in de mond. Tot voor kort woonde zij nog aan de Creutzberglaan. Precies daar waar de nieuwe woonwijk Binnenduin verrijst, bestierde Annie samen met haar man Henk (1926-2017) een tuinderij waar tulpen, narcissen, blauwe druifjes en violen op het land groeiden. Meewerken op de tuinderij was niet nodig, zegt Annie. Ze had haar handen vol aan haar éigen werk. Naast het huishouden is Annie druk doende met groente en fruit inmaken, de dagelijkse koffieronde voor een gezelschap tuinders én haar siertuin voor het huis. Doodkalm: 'Ik kan niet zeggen dat ik nooit iets te doen had.'

Annie, geboren op Celebes in Indonesië, groeit op in een gezin op van zeven kinderen aan de Arendsweg. Als jong meisje krijgt ze een betrekking bij de tuindersfamilie Adrichem waar zij de chronisch zieke moeder verpleegt. 'Een hartelijke vrouw, bij wie iedereen graag over de vloer kwam.' Waaronder ook tuinderszoon Henk Hulscher, haar latere echtgenoot. Na hun huwelijk in 1958 betrekken Henk en Annie de bungalow die zij midden op het land hebben laten bouwen, dichtbij de Creutzberglaan. In 1964 krijgen Annie en haar man samen een kind: Maria.

Machtig mooi

Als een oase, zo omschrijft dochter Maria Roozekrans-Hulscher (55) nu het ouderlijk huis en de tuinderij uit haar jeugd. 'Altijd was ik buiten. Vriendinnetjes kwamen graag logeren, dan speelden we op de tuin of bouwden we hutten.'

Zo klein als ze is, helpt ze haar vader. 'Ik vond het leuk om te schoffelen.' Als haar vader een rolkas aanschaft, mag de vierjarige Maria het palletje van het tandwiel overhalen, zodat het kasgevaarte over een andere teelt kan worden getrokken. 'Mchtig mooi was dat! Later hielp ik tulpen bossen of blauwe druifjes oppotten. Dat moest wel secuur gebeuren, mijn vader was niet snel tevreden.' Eenmaal volwassen blijft Maria haar vader helpen. Naast haar werk en de zorg voor haar jonge gezin brengt ze de bloemen naar de veiling van Joh. Parmentier op het Beverwijkse industrieterrein.

Haar moeder Annie springt alleen bij als er topdrukte heerst. Daarnaast neemt ze met veel plezier aanverwante klussen voor haar rekening zoals het onderhoud van haar eigen sier- en moestuin met bessen- en bramenstruiken. Maria benadrukt: 'Daar mocht mijn vader niet aan komen.' De tuinderij van Henk zorgt voor reuring en aanloop. Van vakantiewerkers en vertegenwoordigers tot tuinders die naast Henk een tuinderij hadden maar verder weg woonden, en daarom graag bij Hulscher aanschoven voor koffie en thee. Maria: 'Mijn moeder had een fluitje waarmee ze iedere ochtend om 10 uur iedereen liet horen dat de koffie klaar was. 's Middags herhaalde dat patroon zich om 15 uur voor de thee.'

Nu is het land, op 800 m² na, verkocht aan de gemeente. Op dat stuk grond bouwen dochter Maria en haar man een nieuwe woning. 'Na 30 jaar met mijn gezin aan de Elink Sterkstraat te hebben gewoond, ga ik terug naar de plek waar ik zo'n fijne jeugd heb gehad. Ongetwijfeld komt er weer een bloementuin.'

DE WERELD VERANDERT SNEL

MECHANISATIE EN SPECIALISATIE



Lange tijd behoudt Beverwijk zijn landelijke karakter. Tot ver in de 20ste eeuw wisselen in de binnenduinrand de groente- en bloemenpercelen elkaar af. De tuinderijen strekken zich uit achter de lintbebouwing aan de Populierenlaan, de Duinwijklaan, de Romerkerkweg, de Groenelaan en de Zeestraat. Vooral de voormalige gemeente Wijk aan Zee en Duin, waarvan het grootste deel in de binnenduinrand ligt, blijft lang agrarisch. De economische bedrijvigheid in Beverwijk hangt dan ook voor een belangrijk deel af van de hier aanwezige land- en tuinbouw, zoals de haven aan de Pijp en de transportbedrijven. Ook conservenfabriek De Bever draagt hieraan bij. Op de locatie waar zich nu winkelcentrum De Beverhof bevindt worden geteelde groenten en fruit ingeblikt. Een voorloper van conservenfabriek De Bever start (al) in 1885 en stuwt de groente- en vooral de aardbeienteelt omhoog.

De komst van de Hoogovens in 1918 lijkt de binnenduinrand vooralsnog niet te beroeren, in die zin dat er in de begintijd nog geen beslag wordt gelegd op de ruimte. De tuinbouw floreert dan ook nog volop. Werk te over. Er zijn nog niet veel Beverwijkers die een betrekking zoeken in de staalindustrie, maar na de relatieve welvaart van de eeuwwisseling en de jaren twintig komt daar verandering in. De crisis van de jaren dertig hakt er namelijk in. De tuinbouw lijdt sterk onder de rigoureuze dalende opbrengsten, soms zo sterk dat bij individuele tuinders het geld ontbreekt om nog mest en zaad te kunnen kopen. Vooral kleinere tuinders geven de brui eraan. Ze kiezen voor een vaste baan bij Hoogovens, papierfabriek Van Gelder of bij een van de Zaanse fabrieken. In 1931 werken er 170 'echte Wijkers' op Hoogovens; tien jaar later zijn dat er al 1.200. Slechts 11% van de Beverwijkse

beroepsbevolking werkt dan nog in de tuinbouw, tegenover circa 35% in 1909.

LIEFDE VOOR HET LAND

En soms is het een opluchting om de tuin te verlaten. Niet alleen vanwege het vaste salaris, ook omdat de tuin, hoe geliefd ook, behoorlijk kan knellen. Het zijn verschillende factoren – de strakke regelmaat, het harde werken van 'donker tot donker' plus de wisselvalligheden van het tuindersbestaan – die het duwtje kunnen geven om te stoppen. Sommige tuinders en ook hun zonen 'hoppen'. In de wintermaanden wisselen ze de tuin af met tijdelijk werk op de fabriek. Anderen combineren een vaste baan op de fabriek met hun eigen tuin. Weliswaar een tuin van kleiner formaat dan wanneer zij voltijds tuinder zouden zijn, maar groot genoeg voor een aardige bijverdienste. En om aan hun liefde voor het land tegemoet te komen natuurlijk. Toch zijn er genoeg die, ondanks alle moeilijkheden, hun bestaan als tuinder dapper voortzetten. Want: 'Vrijheidszin, het genot het werk op de tuin naar eigen inzicht te kunnen regelen, de afhankelijkheid aan de grond die vaak van geslacht op geslacht aan hen was overgegaan weerhouden hen van liquidatie (...)'.*



VERDEROP

De binnenduinrand verandert pas echt in de jaren vijftig en zestig. De werkgelegenheid van de groeiende Hoogovens trekt arbeiders van heinde en verre. Friezen, Groningers en Drenten komen in groten getale deze kant op. Om hen te huisvesten wordt er veel gebouwd. Als eerste verdwijnen de akkers in het centrum die plaatsmaken voor woningen. De namen van de nieuwe woonwijken herinneren aan het agrarische verleden.

Denk aan de Wester- en Oostertuinen, de Ronde Bogaard, het Kerkbollenveld, de Warande, de Dreef, de Plantage. In hoog tempo wordt daarna het open land bebouwd. Tuindersbedrijven verkassen naar het tuinbouwgebied van Heemskerkerduin of naar de kop van Noord-Holland. Ondernemende types beproeven hun geluk in Australië en Canada.

SPECIALISATIE EN MECHANISATIE

Het werk op de tuin was van oudsher pittig en intensief. Wanneer halverwege de 20ste eeuw de mechanisatie zijn intrede doet, scheelt dat vele uren, zweetdruppels en stramme spieren. Tractors, bollenrooimachines, spitmachines, shovels en ploegen verlichten het werk op het land. Bakfietsen, hondenkarren en paard-en-wagens verdwijnen uit het straatbeeld. Net als de koeien, varkens en kippen uit het tuindersbedrijf. De tuinders verwachten meer heil van specialisatie. Steeds meer zien zij zich voor de opgave gesteld om flexibeler en economischer te denken en te handelen. Kon je tot pakweg 1900 nog soepel inspelen op de vraag naar groenten en bloemen van de regionale afzetmarkt in Beverwijk, Haarlem en Amsterdam, na de Tweede Wereldoorlog neemt de afhankelijkheid van de wereldmarkt toe. De productie en kwaliteit van de groente- en bloemeteelt in Zuid-Europese en Afrikaanse landen groeit.

NIEUW ELAN

De concurrentie vanuit die landen leidt ertoe dat tomaten, paprika's of sla en komkommers in de jaren zeventig regelmatig doordraaien. De term 'doordraaien' slaat op de veilingklok die 'doordraaide' wanneer de door de tuinder aangegeven minimumprijs niet werd gehaald, waarna de 'doorgedraaide' groente

werd vernietigd. Als een oogst, waaraan vele manuren, zorg en geld was besteed, niets opbracht, kon de ontzetting groot zijn. De sluiting van de veiling in Beverwijk in 1989 luidt een nieuwe fase in. De eerste periode brengen de tuinders de groente nog zelf of via transportbedrijf Stet naar de veiling in Alkmaar. Maar relatief snel gaan ze en masse over van groente-op bloemen- en bollenteelt, ook omdat de groenteteelt verhoudingsgewijs veel inspanningen vergt en weinig opbrengt. Jonge generaties tuinders steken hun nek uit en kiezen voor nieuwe originele snijbloemen als agapanthussen, eremurus en leeuwenbekken, sneeuwbesen, skimmia's en lathyrus. Ze vullen de kassen, kleuren de akkers en geven nieuw elan aan het tuindersgebied in de Beverwijkse en Heemskerkse binnenduinrand.

Niet alleen de wereld verandert snel, in het kielzog daarvan ook het landschap. In de loop der tijd werden hagen en bosjes gerooid, sloten werden gedempt en rukte de bebouwing gestaag op. In de Beverwijkse binnenduinrand vind je, in weerwil van de modernisering en verkavelingen, gelukkig nog aardig wat percelen die van elkaar worden gescheiden door hagen en duinrellen.

*N.J.J. van der Maat, De aardbeiencultuur van Beverwijk en omgeving, 1942



Klompen

Klompen waren hét schoeisel van de tuinder. Niet zo gek, want de houten klomp is praktisch en behaaglijk, je schiet er zo in en uit, en je voeten blijven lekker warm. Het hout maakt klompen geschikt voor werken op het land, met name op de zandgronden achter de duinen. Bovendien zijn klompen goedkoper dan leren schoenen. Tuinderskinderen droegen in de jaren dertig naar school sowieso klompen in plaats van schoenen. Schoenen trok je aan op zon- en feestdagen. De boeren in de polder prefereren later mulen of laarzen waarmee ze op hun drassige weilanden (zeeklei) beter uit de voeten kunnen.



Boshycinten op het land van vader en zoon Opgelder, wandelpad langs de lunetten. Let op de karakteristieke elzenhaag. Foto: Peter Neijenhoff.



Versierde groentewagen waarmee groentehandelaar 'De Beverwijker' was vertegenwoordigd op de Groenten- en Fruittentoonstelling AMATO in de RAI.

DE MORES VAN TUINDERS

GEBRUIKEN EN GEWOONTES



Ritme en regelmaat zijn kenmerkend voor leven en werken op de tuin. Steevast wordt er 's ochtends vroeg gemaaid, gestoken, gesneden en geplukt. Dan komen de groente en de bloemen dagvers op de veiling, sinds jaar en dag de troef van de tuinbouw in deze streek. De gewoonte om 's morgens voor dag en dauw op te staan wordt, ondanks de introductie van koelcellen en innovatieve koeltechnieken in de jaren zeventig, tot op de dag van vandaag in ere gehouden.

'Koffiedrinkerstijd' valt tussen negen en tien, en herhaalt zich 's middags rond drie à vier uur. Tussen de middag wordt er warm gegeten, 's avonds brood. En omdat de combinatie van vroeg opstaan en een warme maaltijd midden op de dag garant staat voor lastig te bestrijden loomheid, is een hazenslaapje geoorloofd. Tijdens zomerse drukte doen de tuinders een tukkie op een rustig plekje op het land of binnenshuis in een luie stoel. Een enkeling strekt zich gewoon languit in de kamer op de grond.

FAMILIE BOVEN ALLES

De tuinderij was een familiebedrijf waarin man, vrouw en kinderen als één team opereren. Iedereen levert, goedschiks of kwaadschiks, zijn aandeel. Begin 20ste eeuw zijn werkende vrouwen op het land geen uitzondering. Ze plukken aardbeien en bonen, ze bossen tulpen, wieden en schoffelen onkruid. Vaak met een hoed om de zon te weren. Een zongebruind gelaat 'verraadt' namelijk dat je buiten werkt en in sommige ogen is dat een teken van armoede. Als de gezinnen groter worden en

de welvaart stijgt krijgen en nemen vrouwen een andere rol. Daarmee is niet gezegd dat zij de tweede viool spelen. Hun werkzaamheden in en om het huis springen misschien niet direct in het oog, maar waren van doorslaggevend belang. Naast de zorg voor het vee, de sier- annex moestuin helpen ze sowieso tijdens topdrukte.

Kinderen waren onmisbare hulpjes op de tuin. Met name aardbeien plukken en wieden zijn klussen die voor hen zijn weggelegd. Tussen 1920 en 1930 stellen scholen zelfs een plukverlof in om zo tegemoet te komen aan de kortstondige maar dwingende behoefte aan helpende handen tijdens de piek van de aardbeientijd. Iedereen droeg ook bij aan het gezinsinkomen. Oudere tuinderskinderen die na hun schooltijd bij familie of elders op de tuin werken, leveren hun verdiende geld in bij hun ouders. In ruil daarvoor krijgen zij 'zondagscenten'. "Ik heb kinderen, geen kostgangers," zo wordt hen wel voorgehouden.* Pas wanneer de kinderen vanwege trouwplannen op het punt staan om het ouderlijk huis te verlaten, komt de omslag en houden ze het geld voor zichzelf of hun toekomstige gezin.

NIKS GEEN ROMANTIEK

Tuinders zijn collega's, maar ook elkaars concurrenten. Misschien dat zij daarom zelden het achterste van hun tong laten zien? Hoe dan ook, iedere tuinder had zo zijn eigen manieren om vriend en vijand de loef af te steken met zijn



Topdrukte als de aardbeien rijp zijn. Foto: Willem van de Poll, 1924.



product. Dat ging van vrolijke wedijver – ‘wie is de eerste die met spinazie naar de veiling gaat’ – tot pittige concurrentie waarbij men ‘geheimen’ probeerde te doorgronden of te ontzutselen over het hoe en waarom van een geslaagde teelt. Bovendien waren de verschillen tussen kleine en grote tuinders sterk. De laatsten genoten meer status en aanzien, net als bollentelers die doorgaans een hoed en pak droegen.** Het succes van een tuinderij was afhankelijk van een groot aantal factoren. Waar stond je wieg? Met hoeveel broers en zussen moest de erfenis worden verdeeld? Was er sprake van eigendom of huur? Hoeveel kennis had je van de teelt, hoeveel zakelijk inzicht, intuïtie, hoeveel pech (ziektes in de teelt, het weer) of geluk (het weer!). En, hoe was de situatie op de wereldmarkt? Zo stortte de aardbeienmarkt na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog compleet in. Het beste kon je al die onzekerheden met een onverstoorbare levenshouding het hoofd bieden. Dus nooit te blij zijn met voorspoed, nooit te ongelukkig bij tegenslag. Een kunst apart, die niet iedereen

Aspergesteken in de Kaag ten noorden van Wijk aan Zee.



gegeven was. Die onzekerheden leidden er ook toe dat deugden als zuinigheid en vlijt generaties lang in ere worden gehouden. Niets wordt weggegooid, want wie weet kan die ene plank, dat touw, die haakjes, nog eens worden hergebruikt.

‘HEIMWEE NAAR DE TUIN’

Het leven op de tuin mag af en toe hard zijn en veeleisend, dat neemt niet weg dat de band met het land sterk is, zo vertellen alle respondenten en geïnterviewden. Er zijn zelfs verhalen bekend van oudere jongens die heimwee hebben naar de tuin.** Ze houden het op school, de fabriek of kantoor niet lang uit, en keren terug op de tuin. Ofwel in dienst bij anderen, ofwel als onafhankelijk tuinder. De liefde voor het land, het leven met de seizoenen, de vrijheid maakt dat zij onomwonden kiezen voor het tuindersbestaan. Want, zoals Jan Niesten zegt: ‘Vertel mij wat er mooier is?!’

* en ** Opgetekend tijdens gesprek met Cecilia van Weel-Nielsen, d.d. 4-1-2020



Sla steken

Het oogsten vereist voor elk gewas een specifieke handeling, en wordt dus ook omschreven met een specifieke term. In tuindersjargon is het dan ook ‘spinazie maaien’, ‘sla steken’, ‘wortelen trekken’, ‘bonen plukken’ en ‘agapanthussen snijden’.

Agapanthus of Afrikaanse lelie



De Lunetten, foto Michel Campfens.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR EN ANDERE BRONNEN

- Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, Van der Aa, 1845
- De groenteveiling Beverwijk*, Jos Appelman, Ledenbulletin HGMK, nr 28 2004
- Kleine Kennemer Watergeschiedenis*, D. Aten, P. Klompmaker, 1996
- De zomerkoning te rijk*, Meta Bison, 1996
- Website van de bewonersvereniging Creutzberglaan* e.o. DeCreutz.nl
- De geesten van Holland. Stand van kennis over de oude akkercomplexen op de strandwallen van Holland*, Henk Baas, Björn van Snippenberg, Hans Renes en Rob Rentenaar, Historisch Geografisch Tijdschrift 2014.
- De warmoezenier*, Piet Diemeer, HMGK Ledenbulletin, 2007
- Gedenkboek van Beverwijk*, uitgegeven in opdracht van het hoofdcmité der herdenkingsfeesten in het jaar MCMXXVII, Beverwijk
- Verloren Uitzicht. Bloei en teloorgang van het Wijkermeer*, Jan van der Geest e.a. 2002
- Gekende Landschappen rond de kernen Bakkum, Castricum, Limmen, Akersloot, De Woude en Uitgeest*, uitgave stichting tot behoud van natuurlijke en cultuurhistorische waarden in de Alkmaardermeeromgeving, 2014
- Herinneringen aan het Zandgat*, Kees Hilbers, uitgave HGMK/Museum Kennemerland 2010
- Gemeente Beverwijk, een historisch-geografische inventarisatie*, Martijn van der Horst, 2011
- De tuinderijen op de Hoogegeest. Tussen Duin en Dijk*, Linda Koopman, nr 4, 2011
- De aardbeiencultuur van Beverwijk en omgeving*, N.J.J. van der Maat, 1942
- Zee van Land*, Wouter Reh, Clemens Steenbergen, Diederik van Aten, Wormerveer, 2005
- Duinen en mensen Kennemerland*, Rolf Roos red. 2007
- Hart van Kennemerland*, J. van Venetiën, 1968
- 'Kweker Robben is een moderne warmoezenier', Kees de Vré, Trouw, 3 mei 2012
- De ontwikkeling van de kassenbouw in het algemeen en in het Westland in het bijzonder, een literatuurstudie*, W.A. van Winden, 1985
- Nollen Krochten Blinken. Duintoponiemen tussen Wijk aan Zee en Camperduin*, Frits David Zeiler, 1995
- Beek als Bron, een wandelroute langs ondergrondse en bovengrondse beken in Beverwijk*, Heemskerk en Wijk aan Zee, Truus Zonneveld, 2017
- Het land van Holland, ontwikkelingen in het Noord- en Zuidhollandse landschap*, Regionaal historisch tijdschrift Holland, red. J.G. Berkhout, 1978

Daarnaast zijn er vele gesprekken gevoerd met betrokkenen.

Met name dank aan: Annie Hulscher-Reijnders, Maria Roozekrans-Hulscher, Jan Niesten, Henk en Cockie Duin.

In het bijzonder dank aan: Cecilia en Ton van Weel.

BEELD

Aardbeien:

- U.S. Department of Agriculture Pomological Watercolor Collection.
Rare and Special Collections, National Agricultural Library, Beltsville, MD 20705
- Collectie Paul Hilbers
- Frans Hals Museum
- Historisch Genootschap Midden-Kennemerland
- Kadaster Apeldoorn
- Noordhollands Archief
- Nationaal Archief
- N.V. Vereenigde Fotobureaux
- Privéfoto's familie Hulscher-Roozekrans
- Privéfoto familie Gertenbach
- Privéfoto familie Zonneveld-Jansen
- Rijksmuseum Amsterdam
- Spaarnestad Photo
- Stadsarchief Amsterdam

COLOFON

Uitgave

Gemeente Beverwijk, april 2020

Tekst en samenstelling

Truus Zonneveld - Tekstbureau Zonneveld & Thöne, Beverwijk

Fotografie

Heleen Vink, foto omslag en wethouder, pag. 9, 14, 15 en 26

Michel Campfens, pag. 12 en 31

Vormgeving

Peter Neijenhoff

Drukwerk

VHP Drukkers, Heemskerk

Niets uit deze uitgave mag worden gepubliceerd, aangepast, of gebruikt in welke vorm dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.



